

ПРО ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Олеся Юріївна КАЙДАШ,

*канд. юрид. наук, директор
Навчально-наукового центру інноваційних
освітніх технологій та регіонального навчання*

Вадим Петрович ГРОХОЛЬСЬКИЙ,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри менеджменту
і економіки в сімейній медицині Харківська
медична академія післядипломної освіти*

Право на судовий захист мають усі суб'єкти правовідносин, їм гарантується захист їхніх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону. Вивчаючи це питання, слід відмітити, що Законом України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» в редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII закріплено, що цей закон визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

У ст. 6 зазначеного закону закріплено «право на справедливий суд», яке гарантує захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України, також зазначено, що діюча в Україні судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи відповідно до Конституції та в порядку, встановленому законами України [1].

Так, Законом України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» у статті завдання суду (ст. 2) зазначено, що Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У статті право на справедливий суд (ст. 7), зазначеного закону, закріплено, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України, а в статті право на повноважний суд (ст. 8) зафіксовано, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом. Суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових

справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб [2].

З прийняттям у 1948 році Загальної декларації прав людини принцип доступності правосуддя неодмінно тією чи іншою мірою знаходив своє відображення в міжнародно-правових актах, які торкаються прав людини. Особливістю цих норм є те, що вони здебільшого акцентують увагу на проблемі справедливого судового розгляду. У зв'язку з цим право на справедливий судовий розгляд отримало своє закріплення в ряді міжнародно-правових документів як універсального, так і регіонального характеру.

Отже, історично першим міжнародним документом універсального характеру, який закріпив це право, стала Загальна декларація прав людини, положення якої декларують, що «кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, свобод, наданих їй конституцією або законом» (ст. 8), а також, згідно зі ст. 10 цієї ж Декларації, кожна людина для визначення прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення має право на основі повної рівності на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [3, с. 559–564].

Розвиваючись, цивілізоване суспільство у 1966 році прийняло Міжнародний пакт про громадянські й політичні права, в якому у ст. 14 було розвинуте положення про доступу до суду, згідно з яким кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

Для забезпечення реалізації права на судовий захист Міжнародний пакт про громадянські й політичні права передбачає ряд гарантій, серед яких: а) рівність усіх перед судами і трибуналами (п. 1 ст. 14); б) обов'язок кожної держави-учасниці забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть якщо порушення було допущено особами, що діяли в офіційному статусі (п. 3 а ст. 2); в) обов'язок кожної особи-учасниці забезпечити застосування компетентними органами влади відповідних засобів правового захисту (п. 3 с ст. 2) [4, с. 64–85].

На теренах Європи міжнародно-правовим актом регіонального характеру, що регламентує сферу функціонування судового органу стосовно захисту прав людини, є Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод, яка під поняттям «суд» розуміє лише «справедливий суд», зокрема про це йдеться у ст. 6 Конвенції. У цій статті закріплено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [5].

У 80-ті роки ХХ ст. Генеральна Асамблея ООН своєю Резолюцією прийняла Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, у якій міститься окремий розділ «Доступ до правосуддя і справедливе поводження з жертвами злочинів і зловживань владою» [6, с. 229–233].

З цього питання на універсальному рівні функціонує також ряд документів, які у своїх редакціях зафіксували положення, що забезпечують право на справедливий судовий розгляд із дотриманням процесуальних гарантій такого суду, зокрема це: а) Женевська конвенція про захист жертв війни і Додаткових протоколів до них; б) статті 71–73 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни; в) стст. 84, 86, 99, 103, 105, 106 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими; г) стаття 49 Женевської конвенції про покращення становища поранених і хворих у діючих арміях; д) пункт 4 ст. 75 Додаткового протоколу, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; ж) пункти 2 і 3 ст. 6 Додаткового протоколу II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру) [7, с. 160–183, с. 35].

Ураховуючи багатовекторність феномену справедливості, можна зробити висновок згідно із сучасними поглядами на неї. Вона виступає, на думку О. Овчаренко, як: 1) взірець, стандарт поведінки людей у їхньому співіснуванні та взаємодії; 2) беззаперечна правова цінність, що набуває рис універсальності; 3) критерій оцінки діючого позитивного права й інструмент легітимації діючого права і правових інститутів; 4) критерій, який використовується при розподілі соціальних благ [7, с. 23]. На її думку, справедливість у правосудді можна розглядати як: 1) процес здійснення правосуддя, що передбачає справедливість процедури, яка регламентована процесуальним законодавством; 2) певні вимоги до устрою суду, який формується на засадах незалежності, неупередженості, безсторонності, доступності, законності; 3) результат судового розгляду, результатом якого є судові рішення щодо справи, яка розглядається у суді і яке відповідає не лише нормам матеріального права, а й ідеалам справедливого розподілу благ у суспільстві [8, с. 23]. Думка, виказана зазначеним науковцем з цього питання, нами цілком підтримується.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України: від 7 липня 2010 року № 2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41–42, № 43, № 44–45.
2. Конвенція про статус біженців: від 14 грудня 1950 року / Правова регламентація статусу біженців і осіб, які шукають притулку: навч. посіб. / за заг. ред. М. Ю. Черкеса, С. А. Погрібного. О.: Латстар, 2002. С. 119–139.
3. Загальна декларація прав людини 1948 року // Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика / авторський колектив; відп. ред. Ю. І. Римаренко. К.: КНТ, 2006. 740 с.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року: Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII // Міжнародні документи по правам людини. – Харків: РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. – С. 64–85.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
6. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою: від 29 листопада 1985 року // *Права человека и судопроизводство: собр. междунар. док.* – OSCE; Vena; Warshava, 1997. – С. 231.

7. Права человека: сборник универсальных и региональных международных документов / составитель Л. Н. Шестаков. М.: Изд-во МГУ, 1990. 201 с.; Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія / О. М. Овчаренко. – Харків: Право, 2008. – 304 с.

8. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія / О. М. Овчаренко. Харків: Право, 2008. 304 с.